

**«Люди в селі вмирали на ходу...»
(З історії Голодомору 1932-1933 років на Харківщині:
вустами очевидців.)**

На початку 30-х років ХХ століття на українських землях сталася чи не найстрашніша в історії українського народу трагедія – Голодомор 1932-1933 років. Тоді від голоду померло за різними підрахунками від 7 до 10 мільйонів мешканців радянської України, переважно українських селян. На Харківщині, яка на той час була столичною областю, від голоду померло 2 мільйони людей.

У Державному архіві Харківської області зберігаються тисячі виявлених архівістами документів, що висвітлюють тему Голодомору.

Закарбована в історичній пам'яті українського народу трагедія 1932-1933 років знайшла своє відображення у письмових свідченнях очевидців Голодомору, частина з яких була зібрана в архівному фонді «Колекція документів про Голод 1932-1933 та 1946-1947 років».

Доповнюючи один одного, автори свідчень переповідають подробиці лиха, яке сталося на українській землі на початку 30-х років минулого століття.

Сповнені відчаю та безкінечного болю спогади наших земляків, які пережили терор голодом на благодатних землях Харківщини, конкретизують страшні події тієї доби в окремих районах та селах області.

Про одну з каральних акцій влади, що мали на меті «ліквідацію куркульства як класу» на прикладі своєї сім'ї розповів Микола Амвросійович Водоріз з с. Бабенково Ізюмського району: «Передумовою цього жорстокого явища – Голодомору 1933 року було так зване розкуркулення. Воно торкнулося і нашої сім'ї. Принципи господарювання мого батька були такі: працювати так, щоб був хліб і до хліба. Але позиція сільради і райкому партії була іншою. У нас було відібрано майно: хату, господарський реманент, худобу. Розпочалися наші страждання. Виникла проблема: де жити, що їсти. Батька кинули у в'язницю, де він тяжко захворів, ледве-ледве дійшов до цвинтаря і там помер. Брат Антон за три качани кукурудзи отримав три роки ув'язнення. Помер голодною смертю. Я з сестрою (мені тоді було шість років) жив у знайомій жінки. З нетерпінням ми чекали матір, яка принесе нам кусочок хліба. Вона збирала на станції старе вугілля і обмінювала на хліб».

Катерина Михайлівна Дрищ з с. Плисове Лозівського району засвідчує: «Врожай в 1932 році був непоганий, вищий за середній. Почалася молотьба. Зерно забиралося державою просто з-під молотарки і вивозилося на засипні пункти. Люди дивувалися, як же воно буде, що хліб вивозиться, а в колгоспних засіках немає зовсім зерна, ні для їжі, ні для засіву. Протягом осені і на початку зими 1932 року в селі люди поїли всі запаси (картоплю, буряк), поїли собак, а вже на початку 1933 року дуже багато померло людей. В сім'ях вмирало по десять і більше чоловік. У нашій сім'ї померло два чоловіки... У полі збирали мерзлі корінці, картоплю, з дерев здирали кору і робили з неї «муку», пекли так звані коржі. Я лишилася жива тільки дякуючи

мам і дядькові, які їздили міняти [речі] аж під Москву і привозили звідти хоч трошки хліба».

Михайло Єгорович Аляб'єв, уродженець с. Стариця Вовчанського району, якому в 1932 році виповнилося 14 років, пригадує ті страшні часи: «Дома їсти не було чого, всі продукти забирали активісти: 2-3 чоловіки дорослих людей і в допомогу брали школярів, щоб лазили на горища, в піч, шукали сховані продукти. Були такі випадки: заходили в хату, вариться квасоля, забирали разом з чавунком. Забирали худобу з дворів. Люди в селі вмирили на ходу. Тих, хто помер на вулиці, збирали люди, яких призначали від колгоспу, клали на тачку по декілька чоловік і везли на кладовище, без труни скидали в яму і закопували. Добре жили в селі і не голодували ті люди, які відбирали продукти – активісти. До них ніхто не заходив і з їхніх господарств не забирали продуктів».

«Пам'ятаю, як розповідала мама, що приходили і забирали яйця, картоплю, курей, рахували картоплю, яка росла в кущах: скільки кущів посаджено, стільки повинно бути й до осені, навмисно приходили і вирубували сади, щоб нам не дісталось ніяких плодів», – переповідає розповідь матері уродженець с. Бритаї Лозівського району Володимир Андрійович Дрига.

Чим тільки не доводилося харчуватися нещасним людям, аби вижити. «Люди їли все, що траплялося: мерзлі буряки, просяну шелеху, різні бур'яни (молочай, реву, рогіз, грицики). А найбільше їли лободу, яку обливали кип'ятком і змішували з мукою з липового листя або качанів кукурудзи без зерна. Супи варили з трави мишію. Їли різні печериці, корінці заячого гороху, зелений терен, кислці. Часто від голоду гинула худоба, особливо коні. Її поливали якоюсь рідиною, яка мала запах нафталіну і закопували в ями. Але голодні люди відкопували ці ями і їли конину, – дізнаємося зі спогадів Романенко О.Д. про голод у с. Обухівка Двурічанського району. – Хліба на трудодні в колгоспі майже не видавали. Особливо важкою була перша половина 1933 року, в цей час в селі вже багато людей повмирили з голоду. Люди ходили на роботу, обробляли поля і вмирили з голоду. Від голоду пухли руки і ноги, шкіра тріскалася і текла вода. Ми – сестри, теж були пухлими. Майже в кожній сім'ї були померлі, а 18 сімей повністю вимерли. Люди були безсилі, копати ями було нікому. Трупі лежали в сараях, бур'янах. А коли закопували загиблу худобу, в ці ж ями клали й людей, якщо було нікому їх поховати. В селі вимерло 80% населення».

«Голод – це страшне слово. Серце терпне, коли чуєш його. Ті, хто ніколи не пережили його, ніколи не зможуть уявити, які страждання спричиняє голод, – ятрить душу спогадами Катерина Тихонівна Антоненко з с. Плисове Лозівського району. – Немає нічого гіршого для матері, аніж бачити своїх виснажених, знесилених дітей, які через голод забули як посміхатися. В 1933 році, коли вже не стало зовсім нічого їсти, померла моя 3-річна сестра. Тоді батько і брати поїхали за Харків під Белгород, щоб обміняти останнє «барахло», останні родинні сорочки на їжу для дітей. Коли вони поверталися з чотирма кілограмами кукурудзи та чотирма висівком, їх

заарештували за спекуляцію, а харчі конфіскували. Дуже шкода було дітей, вигляд вони мали страшний: скелети з кінцівками, що звисали з роздутих животиків.

Дай Бог, щоб ніколи не повторилися ті роки страху і смерті».

«Народ, що вижив після голодомору, – додає Олександр Панасович Харченко із Валківського району, – був слабим, знесиленим, плати за свою працю не знав, а знав лише, щоб протягом року було 275 виходів у колгосп. До селян ставилися гірше ніж до кріпаків... Ні відпочинку, ні зарплати, а самий лише рабський труд».

Що не спогад – то нова драма, яким немає ліку.

Більшість свідків, які задокументували свої спогади, в роки Голодомору були ще дітьми або підлітками. Їхні батьки, звичайно, могли б розповісти значно більше, але ті з них, хто не помер від голоду, не дожили до часів, коли про все пережите можна сказати на повний голос. Тому батьки заповіли своїм дітям розповісти усьому світові страшну правду про тортури і наругу, відчай і муки, які їм довелося перенести, про свій квітучий край перетворений у велетенське кладовище.

Схиляємо голови перед пам'яттю наших роботящих предків, замучених голодом.

Головний спеціаліст

Валентина Плисак